

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

СВИРИДЕНКО ДЕНИС БОРИСОВИЧ

УДК 1:316.32]:378

**ФЕНОМЕН АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор історичних наук, професор
Савельєв Володимир Леонідович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри
методології науки та міжнародної освіти;

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Мандрагеля Володимир Андрійович,
Національна академія державного управління
при Президентові України, професор кафедри
глобалістики, євроінтеграції та національної
безпеки;

доктор філософських наук, доцент
Утюж Ірина Геннадіївна,
Запорізький державний медичний університет,
професор кафедри суспільних дисциплін;

доктор філософських наук, доцент
Додінова Віра Іванівна,
Донецький національний університет,
професор кафедри філософії.

Захист відбудеться 30 квітня 2015 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 27 березня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Актуалізація процесів академічної мобільності є справедливою відповіддю на виклики глобальної економіки, яка розгортається в планетарному масштабі, а інтернаціоналізація освіти набуває потужних масштабів, формуючи полікультурне освітнє середовище. Розбудова єдиного європейського простору вищої освіти не уявляється нами без українського досвіду, який наше суспільство і українська освіта можуть надати нашим європейським партнерам. Освітній дискурс України щодня поповнюється термінами, запозиченими із міжнародної освітньої теорії та практики, вони одразу зазнають широкого вжитку. Академічна мобільність є одним із низки найпопулярніших термінів вітчизняного дискурсу вищої освіти, якій зазнає вжитку при розробці питань входження України до європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area – ЕНЕА).

При цьому, маємо підстави констатувати, що у питанні із імплементацією ідей академічної мобільності склалася ситуація, коли освітня практика випереджає освітню теорію, а активного вжитку набувають феномени, сутність яких ще не стала предметом філософських досліджень. За інтуїтивною зрозумілістю прихований брак змістовної рефлексії даного явища, без якої недоцільно говорити ані про ефективність академічних обмінів, ані про їх цінність для сучасного суспільства. На нашу думку, процеси академічної мобільності мають недостатню теоретичну дослідженість з точки зору пошуку глибинних засад цього явища, зв'язку процесів участі у академічних обмінах із процесами трансформації особистості в іншому академічному середовищі, зв'язку освіти із суспільними трансформаціями тощо.

Актуальність зазначеної теми саме сьогодні обумовлена необхідністю надання процесам імплементації положень нової редакції Закону України «Про вищу освіту» глибокого теоретичного обґрунтування. Відповідно до вимог Закону та соціальних запитів, затребуваним вважається подальше поглиблення процесів мобільності студентів, викладачів, науковців, адміністраторів навчальних закладів з метою наповнення європейської інтеграції України реальним змістом. Проте, станом на сьогодні, більшість досліджень академічної мобільності, намагаються відповісти на питання «в якій формі?», «яка користь державі?», «які заходи необхідно розробити?», «як трансформувати освітні практики?» тощо, залишаючи на периферії дослідницького інтересу особистість, що включається у академічні програми, дистанціюючись від розкриття соціокультурних та екзистенційно-філософських аспектів феномену академічної мобільності. Додаткової актуальності розробці теоретичних аспектів феномену академічної мобільності надає перспектива участі України у європейській програмі наукових досліджень та інновацій Горизонт-2020.

В соціогуманітарних науках в цілому накопичений певний фонд знань, достатній для розгортання окремого соціально-філософського дослідження феномену академічної мобільності, проведення якого сприяло б його подальшому утвердженню в якості елемента філософського дискурсу, а також надало б обґрунтованості теоріям модернізації сфери вищої освіти. Недостатньо розкритим у вітчизняній та західній соціальній філософії є зв'язок між соціальними трансформаціями, контури яких окреслені процесами глобалізації, та розгортанням складних освітніх феноменів, одним із яких є феномен академічної мобільності.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Феномен академічної мобільності постав в якості безпосереднього предмету досліджень відносно нещодавно у зв'язку із необхідністю теоретичного обґрунтування процесів глобалізації освіти. Феномен академічної мобільності в контексті глобалізації є предметом уваги сучасних західних авторів, зокрема М. Байрема, Н.В. Варгезе, Я. Вірс-Янссена, К. Гуруза, Д. Зільберман-Келлера, Б. Кантвелла, Д. Кросьє, В. Кумпікайте, Р.Дж. Лімана, Е. Мерфі-Льюєна, Л. Метченберг, О. Наукарінена, Г. Радіч, Е. Раутенфельд, С.Л. Робертсон та інші.

В нашому дослідженні велика роль надається спробам концептуалізації зв'язків між перебігом і змістом сучасних соціальних трансформацій та поширенням ідей академічної мобільності в сучасній освітній теорії та практиці. Важливого значення, відповідно до цієї позиції, набуває аналіз робіт відомих теоретиків сучасного суспільства. Зокрема, нами пропонується звернутись до досліджень З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрійяра, І. Валлерстайна, Дж. Ваттімо, Е. Гідденса, А. Гора, Г. Далі, Г. Дебора, П. Друкера, Р. Інглхарта, М. Кастельса, Е. Ласло, А. Менегетті, Г. Ніва, Т. Парсонса, Д. Тапскотта, А. Турена, Дж. Уррі, С. Хантінгтона та інші.

Також великий інтерес представляють для нас дослідження академічної мобільності науковців із пострадянських країн, адже актуальність обґрунтування процесів входження до європейського простору вищої освіти та досліджень є актуальною і для інших країн-учасниць Болонських домовленостей. Значний внесок у розробку даного аспекту зробили А. Бермус, Л. Буєва, А. Газалієв, Б. Гершунський, А. Джуринський, О. Долженко, Л. Зновенко, А. Іванов, А. Ніколенко, І. Оденбах, В. Садовничий, Ю. Сергєєва, А. Слепухін, С. Смірнов, В. Чистохвалов, І. Шеїна, П. Щедровицький та інші.

Вагомий внесок у дослідження феномену академічної мобільності привнесли праці вітчизняних представників філософської думки, зокрема В. Вашкевича, Е. Герасімової, О. Гомілко, Л. Губерського, Т. Жижко, І. Зязюна, С. Клепка, В. Кременя, С. Крилової, О. Козієвської, М. Коноха, П. Лузана, В.Мандрагелі, М. Михальченка, В. Молодиченка, В. Муляра, І. Немчинова, І. Предборської, О. Тимошенко, О. Уваркіної, О. Хомерікі та інших вітчизняних науковців. Більшість із зазначених авторів є відомими

дослідниками безпосередньо проблематики академічної мобільності, деякі ж аналізують її в контексті розробки проблем модернізації вітчизняної освіти, філософського обґрунтування процесів імплементації Болонського процесу тощо.

Особливий інтерес для нас становлять роботи В. Андрущенка, в яких автор глибоко осмислює проблеми реалізації ідей академічної мобільності в Україні та світі, здійснює футурологічні розвідки розгортання єдиного європейського простору вищої освіти тощо. Питання термінологічної взаємодії в дискурсі сучасної вищої освіти, аналіз проблем освітньої політики, в тому числі в сфері імплементації ідей академічної мобільності, розкриті в роботах В. Савельєва.

Нова «ідея університету» та роль процесів академічної мобільності в ній розкриті в роботах таких науковців, як В. Андрущенко, О. Гомілко, А. Готліб, В. Жуков, І. Захаров, Є. Ляхович, М. Квієк, А. Конкін, С. Костюкевич, Н. Ладижець, А. Осіпов, Г. Льофф, Ф. Майор, Л. Мурашова, Л. Отала, Я. Пелікан, О. Петерсон, А. Приходько, А. Ржевська, Б. Рідінгз, М. Френей, Г. Хауг, В. Шмідт-Віггеман та інші.

Академічна мобільність в контексті дослідження філософських аспектів розбудови ринкової моделі вищої освіти постає предметом досліджень Ф. Альтбаха, В. Андрущенка, А. Барблана, К. Вітол де Венден, Ф. Де Вуута, Р. Дім, Б.Р. Кларка, В. Савельєва, М. Тардіфа, Дж. Тілака, Г. Усанова та інших.

Складні теоретичні задачі впровадження сучасних інформаційних технологій в освіту та зв'язок цих процесів із ідеями академічної мобільності досліджені наступними авторами: К. Аокі, Б. Гершунський, С. Деповер, А. Джуринський, І. Єнгіна, Дж. Сімут, К. Колін, С. Райян, Д. Тапскотт, Л.М. Уолтерс, С.Р. Уайт та ін.

При цьому, незважаючи на наявну в філософському дискурсі велику кількість наукових публікацій стосовно проблематики академічної мобільності, все ж проблему соціально-філософського дослідження даного феномену навряд можна вважати вичерпаною. Навіть більше: можемо стверджувати, що переважна кількість досліджень академічної мобільності, дистанціюється від розкриття соціокультурних та екзистенціально-філософських аспектів феномену академічної мобільності. Отже, існує низка питань, які потребують додаткового дослідження. Серед них наступні: феномен мобільності в суспільстві та освіті; глобалізація як чинник розгортання сучасних процесів академічної мобільності; соціокультурні та аксіологічно-світоглядні основи академічної мобільності; феномен академічної мобільності в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи; академічна мобільність у екзистенціальних вимірах буття людини; соціокультурні рівні реалізації академічної мобільності в сучасному суспільстві. Зважаючи на актуальність та недостатню вивченість цих

проблем, автор обрав зазначену вище тему докторської дисертації та головні напрями проведення дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України №732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої Ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол №5). Тема дисертації затверджена Вченою Радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №9 від 25 листопада 2013 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у концептуалізації соціокультурних та екзистенціальних вимірів феномену академічної мобільності в контексті соціально-філософської проблематики.

У відповідності до поставленої перед дослідженням мети, вважається за необхідне вирішення наступних дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати основні поняття дослідження, окреслити його джерельну базу та обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження феномену академічної мобільності;
- розглянути феномен мобільності в суспільстві та освіті;
- виявити соціокультурні основи становлення феномену академічної мобільності в освіті;
- розкрити аксіологічно-світоглядні основи реалізації академічної мобільності;
- дослідити феномен академічної мобільності в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи;
- обґрунтувати критерії для інтерпретації академічної мобільності як справжньої та несправжньої;
- проаналізувати феномен академічної мобільності у буденному, граничному та метаграничному екзистенціальних вимірах людського буття;
- обґрунтувати евристичний потенціал та перспективність методологічної стратегії метаантропології освіти;
- дослідити когнітивні особливості суб'єктів академічної мобільності;
- обґрунтувати педагогічні та організаційні стратегії продуктивної реалізації академічної мобільності.

Об'єкт дослідження – феномен академічної мобільності в контексті соціального буття людини.

Предмет дослідження – соціокультурні та екзистенціальні виміри становлення та імплементації феномену академічної мобільності.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження спирається на принципи об'єктивності, історизму, системності, практики та розвитку,

сходження від абстрактного до конкретного і навпаки, а також визначається комплексом загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів.

Основу нашого дослідження складає поліметодологічний підхід, який, на нашу думку, відкриває для дослідника можливості та перспективи аналізу феномену академічної мобільності завдяки органічному поєднанню різних методологічних підходів. Зокрема, в роботі використані: діалектичний метод, завдяки якому автор отримав можливість представити предмет дослідження у його істотних соціальних взаємозв'язках та залежностях; історичний метод, що дозволив виявити історичні закономірності, тенденції та особливості становлення феномену академічної мобільності в європейській культурі; герменевтичний метод, який відкрив можливості для проникнення у внутрішню сутність феномену академічної мобільності, збагнути його специфіку та зв'язок із поширенням практик мобільності в суспільстві; аналітико-прогностичний метод дозволив зробити обґрунтовані висновки та узагальнення, прогноз щодо перспективності моделі віртуального університету, сформулювати теоретичні та практичні рекомендації.

Важливими для вирішення дослідницьких завдань стали підходи екзистенціальної філософії, за допомогою яких обґрунтована можливість інтерпретації академічної мобільності у справжньому та несправжньому сенсах. Продуктивний характер мали методологічні підходи гуманістичного психоаналізу Е. Фромма, які дали змогу інтерпретувати академічну мобільність в термінах негативної та позитивної свободи. Евристично значущими виявились підходи метаантропології Н. Хамітова, з використанням яких феномен академічної мобільності був досліджений у трьох фундаментальних екзистенціальних вимірах буття людини: буденному, граничному та метаграничному. На цій основі сформульована авторська методологічна стратегія, яка отримала назву «метаантропології освіти», в контексті якої виникає можливість розглядати в буденному, граничному та метаграничному бутті не лише академічну мобільність, а й низку феноменів академічної системи.

Наукова новизна дослідження полягає у проведенні соціально-філософського аналізу соціокультурних та екзистенціальних вимірів становлення та імплементації феномену академічної мобільності, яка осмислюється як сутнісний фактор процесів глобалізації не лише на рівні взаємодії особистостей, але й суспільств та цивілізаційних структур. Ця новизна конкретизується у наступних положеннях, які містять елементи наукової новизни і виносяться на захист:

вперше:

- феномен академічної мобільності проінтерпретований в контексті негативної та позитивної свободи, що дало можливість для обґрунтування концептів «академічна мобільність від» та «академічна мобільність для».

Перший концепт полягає у розумінні академічної мобільності як звільнення від обмежень національної системи освіти, який уособлює отримання негативної свободи, що є лише першим кроком для реалізації академічної мобільності у її справжньому сенсі. Другий із запропонованих концептів оформлює отримання учасником позитивної свободи, коли академічна мобільність постає не просто засобом звільнення від обмежень національної освітньої системи, а інструментом самореалізації та свідомого розвитку особистості у іншому академічному середовищі;

- *проаналізовано феномен академічної мобільності з використанням підходів метаантропології*. Зокрема, доведено, що в буденному бутті людини академічна мобільність носить несправжній й імітаційний характер, адже визначається небажанням людини виходити за межі усередненого нетворчого способу життя та мислення. У граничному бутті феномен академічної мобільності набуває статусу «частково справжнього», будучи детермінованим волею до влади й волею до пізнання та творчості; у даному вимірі буття людини в контексті академічної мобільності не відбувається вихід на рівень творення простору змістовної комунікації, відсутні необхідні для цього світоглядні засади. В метаграничному бутті учасник процесів академічної мобільності керується повноцінним усвідомленням змісту феноменів толерантності, мультикультурного мислення, гуманізму, цінності Іншого, відкритості та прагненням до повноти діалогу в академічному середовищі, отже сам феномен академічної мобільності актуалізується у його справжньому сенсі;

- *на основі проекту метаантропології обґрунтовано авторський концепт «метаантропологія освіти»*, який є евристичною та перспективною методологічною стратегією аналізу процесів розвитку сучасної академічної системи не лише у її буденних, а й у граничних та метаграничних вимірах. Академічна мобільність в контексті проекту метаантропології освіти постає в сутнісним фактором розвитку та модернізації академічних систем як окремих країн, так і у глобальному масштабі. Аналіз феномену академічної мобільності у фундаментальних вимірах людського буття продемонстрував евристичний потенціал використання підходів метаантропології для дослідження складних феноменів сучасної освітньої галузі;

- *доведено, що флексибельне мислення учасника академічної мобільності є сутнісною умовою продуктивного розгортання евристичного потенціалу особистості в іншому академічному середовищі*. Зазначений тип мислення є необхідною передумовою для трансформації особистості учасника програм академічної мобільності, яка постає інструментом оновлення знань та світогляду. Наявність в учасника академічної мобільності ригідного, а не флексибельного мислення, є перешкодою до змістовного оновлення навичок та знань, стримує розбудову продуктивного міжкультурного діалогу, засвоєння нових цінностей;

- обґрунтовано, що гранична педагогіка (педагогіка трансгресії) може бути інтерпретована в якості педагогічної стратегії при реалізації програм академічної мобільності, адже вона створює екзистенціальні ситуації з метою долання меж тих, хто навчається, маючи потужний трансформативний потенціал, спрямований на актуалізацію флексибельного мислення особистості в процесі реалізації академічної мобільності;

Уточнено:

- визначення поняття «академічна мобільність», коли даний феномен розуміється в якості можливості навчання та/або дослідження в іншому навчальному закладі, критерієм справжності якого є зростання евристичного потенціалу особистості в процесі його здійснення;

- значення ідеї академічної мобільності для становлення та розвитку університетів починаючи з доби Середньовіччя й до нашого часу. Продемонстрований пульсуючий характер процесів імплементації феномену академічної мобільності, пов'язаний із сутнісними соціальними трансформаціями в кожен конкретний період європейської історії;

Подальший розвиток отримали положення про:

- мультикультуралізм в якості аксіологічно-світоглядної основи імплементації феномену академічної мобільності. На цій основі запропоновано концепт «мобільний поворот в освіті», який є специфічною формою набуття мультикультурного характеру освітньою сферою в контексті глобальної тенденції до мобільності як мультикультурності в усіх сферах соціального буття;

- евристичність віртуального університету в якості тенденції розвитку вищої освіти у XXI ст., яка забезпечує відповідність університету ринковим та інформаційно-технологічним викликам сучасності, актуалізуючи феномен віртуальної академічної мобільності. Віртуальний університет є сучасною моделлю, яка постає результатом синтезу університетської традиції з досягненнями інформаційно-комп'ютерних технологій, та активно використовує можливості феномену віртуальної академічної мобільності для забезпечення відповідності вимогам сучасного ринку освітніх послуг;

- розуміння глобалізації в цілому, та глобалізації освіти зокрема, в якості провідних чинників сучасного розгортання феномену академічної мобільності. Процеси глобалізації охоплюють більшість сфер людського буття, в тому числі й сферу вищої освіти, на фоні чого відбувається формування глобальних просторів освіти та досліджень, засадничим принципом існування яких є активна імплементація ідей академічної мобільності, а сам феномен постає в якості важливого інструменту духовної взаємодії між країнами та суспільствами в умовах глобалізації.

Теоретичне та практичне значення визначається тим, що в дослідженні системним чином здійснений соціально-філософський аналіз феномену академічної мобільності. Автором проаналізовано феномен

мобільності в суспільстві та освіті; розкрита специфіка феномену глобалізації як чинника розгортання сучасних процесів академічної мобільності; виявлені соціокультурні та аксіологічно-світоглядні основи академічної мобільності; досліджено феномен академічної мобільності в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи; визначені характеристики академічної мобільності у фундаментальних екзистенціальних вимірах буття людини; проаналізовані соціокультурні рівні реалізації академічної мобільності в сучасному суспільстві.

Матеріали дослідження можуть використовуватись у навчальному процесі, зокрема, при читанні курсів «Соціальна філософія», «Філософія освіти», «Освітня політика», «Філософська антропологія», «Теорія ефективної комунікації в міжнародній освіті», «Світовий ринок освітніх послуг», «Глобальна освіта», «Міжнародні освітні програми» та низці спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи. Основні положення й висновки дисертації розроблені автором особисто й знайшли відображення у його наукових публікаціях.

Апробація результатів дослідження. Дисертація розглядалась і була рекомендована до захисту кафедрою соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на ряді наукових конференцій, семінарів: Науково-практична конференція за міжнародною участю «Актуальні проблеми регіонального управління та місцевого самоврядування» (м. Київ, 2011 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Туризм та зближення культур» (м. Київ, 2011 р.), Міжнародна наукова конференція «Вчення В.І.Вернадського і сучасність» (м. Полтава, 2013 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів, науковців «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій» (м. Суми, 2013 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Філософія як культурна політика сучасності» (м. Острогор, 2013 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Філософська антропологія як метаантропологія та системні трансформації сучасного гуманітарного знання» (м. Київ, 2013 р.), Міжнародна конференція «Університетські студії: актуальні дослідження гуманітарних та суспільствознавчих наук» (м. Київ, 2013 р.), Круглий стіл «Трансформація сучасної вищої освіти» (м. Київ, 2014 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософія, суспільство, освіта: виклики сучасності» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Гармонізація культурно-освітнього простору вищої школи: соціально-педагогічні аспекти» (м. Мелітополь, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: виклики і сьогодення» (м. Одеса,

2014 р.), Перші міжнародні філософські читання «Особистість. Лідерство. Наука», присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора К.П. Руденко. Всеукраїнська науково-практична конференція «Гуманітарна освіта і наука: досвід, проблеми, перспективи» (м. Мелітополь, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Вальдорфська педагогіка в контексті сучасних освітніх викликів» (м. Київ, 2014 р.), Міжнародна наукова конференція «Культурно-інтелектуальна складова цивілізаційного поступу українства» (м. Київ, 2014 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Кіровоград, 2014 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у авторській (одноосібній) монографії «Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації» та 22 наукових статтях, з яких 17 опубліковані у фахових виданнях з філософських наук та 5 опубліковані за кордоном і у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, а також у 7 тезах наукових конференцій.

Структура дисертації. Відповідно до визначеної мети та завдань дослідження, робота складається із вступу, шести розділів (поділених на 19 підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (418 позицій). Загальний обсяг дисертації – 420 сторінок, основна частина дисертації – 374 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтована актуальність дисертаційного дослідження, розкрито стан наукової розробки проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення наукової новизни, розкривається теоретична та практична цінність отриманих результатів, описується структура і обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – «**Прояснення основних понять дослідження та обґрунтування його теоретико-методологічних засад**» – розкривається сутність основних понять дисертаційного дослідження, аналізується його джерельна база, а також обґрунтовується методологія проведення дослідження, формулюється проблема та аналізується стан її наукової розробки.

У **підрозділі 1.1.** – «**Визначення ключових понять дослідження**» – проведено аналіз наявних у сучасному науковому дискурсі визначень поняття «академічна мобільність», а також інших ключових термінів, зокрема наступних: «мобільність», «соціальна мобільність», «професійна мобільність», «особистісна мобільність» тощо. Проведений аналіз підтвердив семантичну розмитість та неоднозначність розуміння феномену академічної мобільності у сучасній науковій літературі, брак філософської рефлексії

даної проблеми на фоні великої кількості праць у суміжних галузях наукового знання, що підтверджує актуальність та перспективність соціально-філософського дослідження у цій сфері.

У підрозділі 1.2. – «Концептуалізація феномену академічної мобільності у сучасному соціально-філософському дискурсі» – здійснений аналіз джерельної бази дослідження феномену академічної мобільності, виявлено ключові підходи до її тлумачення, визначено коло дотичної до нашої теми проблематики. Феномен академічної мобільності в контексті глобалізації є предметом уваги сучасних західних авторів, зокрема М. Байрема, Н.В. Варгезе, Я. Вірс-Янсена, К. Гуруза, Д. Зільберман-Келлера, Б. Кантвелла, Д. Кросьє, В. Кумпікайте, Р.Дж. Лімана, Е. Мерфі-Льюєна, Л. Метченберг, Е. Раутенфельд, С.Л. Робертсон та інших.

При концептуалізації зв'язків між перебігом і змістом сучасних соціальних трансформацій та поширенням ідей академічної мобільності в сучасній освітній теорії та практиці, важливого значення набувають роботи теоретиків сучасного суспільства, зокрема, З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрійяра, І. Валлерстайна, Дж. Ваттімо, Е. Гідденса, А. Гора, Г. Далі, Г. Дебора, П. Друкера, Р. Інглхарта, М. Кастельса, Е. Ласло, А. Менегетті, Г. Ніва, Т. Парсонса, Д. Тапскотта, А. Турена, Дж. Уррі, С. Хантінгтона та ін.

Також великий інтерес представляють для нас дослідження академічної мобільності науковців із пострадянських країн (А. Бермус, Л. Буєва, Б. Гершунський, А. Джуринський, О. Долженко, Л. Зновенко, А. Ніколенко, І. Оденбах, В. Садовничий, Ю. Сергєєва, А. Слепухін, С. Смірнов, В. Чистохвалов, І. Шеїна, П. Щедровицький та ін.). Вагомий внесок у дослідження феномену академічної мобільності привнесли праці вітчизняних представників філософської думки, зокрема В. Вашкевича, Е. Герасімової, О. Гомілко, В. Додонової, Л. Губерського, І. Зязюна, О. Кивлюк, С. Клепка, В. Кременя, М. Коноха, С. Крилової, П. Лузана, В.Мандрагелі, М. Михальченка, В. Молодиченка, В. Муляра, І. Немчинова, І. Предборської, О. Тимошенко, О. Уваркіної, І. Утюж, О. Хомерікі та інших вітчизняних науковців.

Особливий інтерес для нас становлять роботи В. Андрущенка, в яких автор глибоко осмислює проблеми реалізації ідей академічної мобільності в Україні та світі, здійснює футурологічні розвідки розгортання єдиного європейського простору вищої освіти тощо. Питання термінологічної взаємодії в дискурсі сучасної вищої освіти, аналіз проблем освітньої політики, в тому числі в сфері імплементації ідей академічної мобільності, розкриті в роботах В. Савельєва.

Нова «ідея університету» та роль процесів академічної мобільності в ній розкриті в роботах таких науковців, як А. Готліб, В. Жуков, І. Захаров, Є. Ляхович, М. Квієк, А. Конкін, С. Костюкевич, Н. Ладижець, А. Осіпов, Г. Льофф, Ф. Майор, Л. Мурашова, Л. Отала, Я. Пелікан, О. Петерсон, А. Приходько, А. Ржевська, Б. Рідінгз, М. Френей, Г. Хауг, В. Шмідт-

Віггеман та ін. Академічна мобільність в контексті дослідження філософських аспектів розбудови ринкової моделі вищої освіти постає предметом досліджень Ф. Альтбаха, А. Барблана, К. Вітол де Венден, Ф. Де Вуута, Р. Дім, Б.Р. Кларка, М. Тардіфа, Дж. Тілака та ін.

Проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій в освіту та зв'язок цих процесів із ідеями академічної мобільності досліджені наступними авторами: К. Аокі, С. Депвер, А. Джуринський, І. Єнгіна, Дж. Сімут, К. Колін, С. Райян, Д. Тапскотт, Л.М. Уолтерс, С.Р. Уайт та ін.

При цьому, незважаючи на наявну в філософському дискурсі велику кількість наукових публікацій стосовно проблематики академічної мобільності, все ж проблему соціально-філософського дослідження даного феномену навряд можна вважати вичерпаною. Продемонстровано, що переважна кількість досліджень академічної мобільності, дистанціюється від розкриття соціокультурних та екзистенціально-філософських аспектів феномену академічної мобільності, отже існує низка питань, які потребують додаткового дослідження.

У підрозділі 1.3. – «Обґрунтування методології дослідження» – окреслюються основи методології соціально-філософського дослідження феномену академічної мобільності. Обґрунтованого характеру набули ідеї про доцільність використання поліметодологічного підходу, а також окреслена логіка послідовності розгортання нашої наукової розвідки. Поліметодологічний підхід органічно поєднує можливості діалектичного методу, історичного методу, герменевтичного методу, аналітико-прогностичного методу, а також підходів екзистенціальної філософії, гуманістичного психоаналізу та сучасного проекту метаантропології.

У підрозділі показана евристичність здійснення аналізу феномену мобільності в суспільстві та освіті, виявлення в процесі розгортання дослідження соціокультурних та аксіологічно-світоглядних основ академічної мобільності. Також продемонстрована продуктивність дослідження феномену академічної мобільності в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи, обґрунтування критеріїв для інтерпретації академічної мобільності як справжньої та несправжньої.

Показана перспективність аналізу феномену академічної мобільності у буденному, граничному та метаграничному екзистенціальних вимірах людського буття, виділених Н. Хамітовим в його проекті філософської антропології як метаантропології, та перспективність методологічної стратегії метаантропології освіти. Важлива роль в дослідженні відводиться аналізу соціокультурних рівнів реалізації академічної мобільності у сучасному суспільстві.

У другому розділі – «Феномен мобільності в суспільстві та освіті» – проаналізовано соціально-філософські концепції мобільності, досліджено сутність феномену «мобільний поворот» у бутті сучасного суспільства та на підставі аналізу запропоновано авторський концепт «мобільний поворот в

освіті». Також у підрозділі досліджено зв'язок між розгортанням сучасних процесів академічної мобільності та феноменом глобалізації.

У підрозділі 2.1. – «Соціально-філософські концепції мобільності» – проаналізовано сучасні концепції суспільства, в яких актуалізована проблема мобільності його структур. Залишивши поза межами дослідження претензію на повноту ревізії сучасних соціально-філософських концепцій, продемонстровано, що мобільність є важливою складовою соціально-філософського дискурсу починаючи з початку ХХ ст.: П. Сорокіним розроблена концепція мобільних та іммобільних суспільств; відомою є концепція закритого та відкритого суспільства (А. Бергсон, К. Поппер та ін.), в якій звертається увага на мобільні характеристики соціальних структур. Також мобільність суспільства постає предметом аналізу у обґрунтуванні концепту «суспільство спектаклю» Г. Дебором, а М. Кастельсом вона досліджується в контексті розробки концепту «мережеве суспільство». З.Бауманом соціально-філософська проблематика мобільності досліджується в контексті його ідеї «плинної сучасності».

У підрозділі 2.2. – «Мобільний поворот» у бутті сучасного суспільства та «мобільний поворот у освіті» – досліджено проблеми поширення практик мобільності на більшість сфер соціального буття у другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст., яке у сучасній соціології концептуалізовано за допомогою поняття «мобільний поворот». Сучасною наукою визнається, що мобільність стала одним із ключових ресурсів глобалізованого суспільства, а академічна мобільність постає в якості одного із проявів цього явища в сфері освіти, стаючи засадою існування глобального простору освіти та досліджень, який має мультикультурний характер. На цій основі запропоновано концепт «мобільний поворот в освіті», який є специфічною формою набуття мультикультурного характеру освітньою сферою в контексті глобальної тенденції до мобільності як мультикультурності в усіх сферах соціального буття.

У підрозділі 2.3. – «Глобалізація як чинник розгортання сучасних процесів академічної мобільності» – розглянуто феномен глобалізації в якості важливого чинника актуалізації ідей академічної мобільності у сучасному академічному просторі. При цьому, в контекст аналізу потрапляють низка супутніх складних освітніх феноменів, зокрема наступні: глобалізація освіти, інтернаціоналізація освіти, європеїзація освіти. Нами здійснюється пошук зв'язків між цими феноменами та поширенням ідей академічної мобільності, а також активною імплементацією зазначених ідей в сучасному академічному просторі. Феномен глобалізації в цілому, та глобалізація освіти зокрема, розуміються в якості провідних чинників сучасного розгортання феномену академічної мобільності. Процеси глобалізації охоплюють більшість сфер людського буття, в тому числі й сферу вищої освіти, на фоні чого відбувається формування глобальних

просторів освіти та досліджень, засадничим принципом існування яких є активна імплементація ідей академічної мобільності.

У третьому розділі – **«Соціокультурні та аксіологічно-світоглядні основи академічної мобільності»** – досліджено процеси визрівання академічної мобільності в університеті від доби Середньовіччя до сучасності, окреслені проблеми модернізації освіти в контексті поширення ідей академічної мобільності, та запропонована ідея щодо розуміння мультикультуралізму в якості аксіологічно-світоглядної основи реалізації академічної мобільності.

У підрозділі 3.1. – **«Визрівання академічної мобільності в університеті від доби Середньовіччя до сучасності»** – досліджений зв'язок між історичною генезою європейського суспільства і відповідних етапів розвитку університетів, та процесами імплементації феномену академічної мобільності у різні періоди. При цьому, ми виходимо із впевненості у тому, що академічна мобільність у певних формах, була й є складовою університетського життя, а аналіз історичних форм університетів та проявів академічної мобільності у них є дуже важливим для соціально-філософського дослідження феномену академічної мобільності.

У підрозділі продемонстрований пульсуючий характер процесів імплементації феномену академічної мобільності, пов'язаний із сутнісними соціальними трансформаціями в кожен конкретний період європейської історії.

У підрозділі 3.2 – **«Проблема модернізації освіти в контексті поширення ідей академічної мобільності»** – проаналізовано та сформульовано вектори розвитку вищої освіти з метою здійснення модернізації вищої освіти в умовах поширення ідей академічної мобільності. В якості одного із провідних напрямків модернізації визначено необхідність ревізії принципів раціональності в освітньому процесі, коли великого значення набувають ідеї нелінійного, гнучкого мислення, здатного охоплювати складну соціальну дійсність, оперативно здійснюючи ревізію цінностей та авторитетів. Також, на нашу думку, заслуговує уваги ревізія аксіологічно-світоглядних засад педагогічної практики, стрижнем яких повинні стати цінності толерантного ставлення до Іншого, орієнтація на продуктивну взаємодію в умовах мультикультурного освітнього (та, взагалі, соціального) середовища.

Не менш важливим вектором модернізації може слугувати оновлення педагогічних стратегій у вищій школі, які б відповідали запитам полікультурного суспільства та сприяли б якісному перебігу актів академічної мобільності на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Університети як соціальні інституції повинні зазнати модернізації у відповідності до нової «ідеї університету», яка врахувала б ринкові виклики перед сучасною освітою, необхідність поширення ідей академічної мобільності та впровадження високих технологій в освітню практику.

У підрозділі 3.3. – *«Мультикультуралізм як аксіологічно-світоглядна основа реалізації академічної мобільності»* – розглянуті аксіологічно-світоглядні засади імплементації академічної мобільності феномену академічної мобільності, що реалізується у складних умовах, коли життєвою необхідністю стають розвинені навички міжкультурної комунікації, наявність толерантного світогляду, відкритості до Іншого тощо. У підрозділі знаходить обґрунтування теза, що мультикультуралізм, як теорія і практика гармонійного співіснування та продуктивної комунікації різних культур, може слугувати аксіологічно-світоглядною основою імплементації феномену академічної мобільності.

В умовах полікультурного академічного середовища викладач повинен бути носієм та транслятором цінностей мультикультуралізму, мати глибокі знання щодо різних культур, їхньої історії, мати та демонструвати в процесі навчання мультикультурну точку зору для прояснення сутності різних соціальних явищ та наявних у суспільстві протиріч, аби формувати у студентів цілісний мультикультурний світогляд, який стає імперативом плідної комунікації в академічному середовищі. Завдяки мультикультурному світогляду долаються упередження щодо нерівності та ідеї дискримінації, а викладачі та студенти перетворюються на провідників соціальних та світоглядних змін через популяризацію ідей рівності, відкритості та толерантного ставлення.

У четвертому розділі – *«Феномен академічної мобільності в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи»* – досліджена можливість інтерпретації феномену академічної мобільності як засобу отримання негативної та позитивної свободи, а також здійснений пошук критеріїв для інтерпретації даного феномену в позиції його «справжності».

У підрозділі 4.1. – *«Академічна мобільність в контексті негативної свободи: «академічна мобільність від»* – обґрунтовується можливість розуміння участі у програмах академічних обмінів в якості засобу подолання обмежень вітчизняної освітньої сфери. Автором сформульований концепт «академічна мобільність від», сутність якого полягає у розумінні академічної мобільності в якості звільнення від обмежень національної системи освіти, а отже, він уособлює отримання учасником негативної свободи. «Академічна мобільність від» (за аналогією із «свободою від») є лише першим кроком для реалізації академічної мобільності у її справжньому сенсі.

У підрозділі 4.2. – *«Академічна мобільність в контексті позитивної свободи: «академічна мобільність для»* – доводиться евристичність розуміння академічної мобільності як можливості для її учасника здійснювати свій життєвий проект, реалізовувати свою індивідуальну освітню траєкторію, а сама академічна мобільність постає не тільки засобом звільнення від обмежень звичного академічного середовища, але й можливістю творчо розвинути у іншому академічному середовищі,

вибудовуючи плідну комунікацію із представниками цього середовища. Поняттям «академічна мобільність для» концептуалізований зв'язок із отриманням людиною якісно іншого рівня свободи (за аналогією із «свобода для»), а сама академічна мобільність набуває статусу справжності.

У *підрозділі 4.3. «Справжня» та «несправжня» академічна мобільність* – обґрунтовується можливість трактування феномену академічної мобільності у її «справжньому» та «несправжньому» розумінні (використовуючи розуміння справжності у екзистенціалістській філософській традиції). Висувається теза про те, що сам факт відвідування іншої країни, якщо в ньому не відбулося набуття нових знань, не трансформувалася світогляд, не відбувалася плідна відкрита міжкультурна комунікація, надає академічній мобільності ознак «несправжності», незважаючи на дотримання формальних ознак участі.

Зростання ж студента (викладача, науковця, адміністратора) як фахівця та особистості в процесі перебування в іншому академічному середовищі може свідчити про автентичну, справжню реалізацію ідей академічної мобільності. Даний підхід дозволяє здійснити уточнення поняття «академічна мобільність», коли даний феномен розуміється в якості можливості навчання та/або дослідження в іншому навчальному закладі, критерієм справжності якого є зростання евристичного потенціалу особистості в процесі його здійснення.

У *п'ятому розділі – «Академічна мобільність у екзистенціальних вимірах людського буття: підходи метаантропології»* – досліджено феномен академічної мобільності у трьох фундаментальних вимірах людського буття (буденному, граничному та метаграничному), а також обґрунтовується потенціал метаантропології освіти в якості методологічної стратегії осягнення тенденцій розвитку академічної системи.

У *підрозділі 5.1. – «Феномен академічної мобільності в буденному бутті людини»* – академічна мобільність проблематизується із використанням підходів метаантропології щодо буденного виміру людського буття. Виходячи із того, що буденне буття людини визначається волями до самозбереження та продовження роду, доводиться, що в буденному бутті людини академічна мобільність носить несправжній й імітаційний характер, адже визначається небажанням людини виходити за межі усередненого нетворчого способу життя та мислення.

Особистість (студент, науковець, викладач, адміністратор навчального закладу), що проектує та здійснює своє життя, детермінуючись волями, властивими буденному буттю людини, не стає взагалі учасником такого явища, як академічна мобільність, або ж стає на декларативному, симулятивному рівні, сприймаючи її лише як інструмент для збереження своєї наперед визначеної нетворчої життєвої позиції, задля своєї безпеки, максимум – для підвищення рівня комфорту. В якості прикладу, проявом такої академічної мобільності може бути науковий плагіат, поверхневе

ставлення до досягнень альтернативних академічних або наукових середовищ тощо.

У *підрозділі 5.2. – «Академічна мобільність у граничному вимірі людського буття»* – досліджується специфіка імплементації ідей академічної мобільності у граничному бутті людини. Доводиться, що у граничному бутті феномен академічної мобільності набуває статусу «частково справжнього», будучи детермінованим волею до влади й волею до пізнання та творчості; у даному вимірі буття людини в контексті академічної мобільності не відбувається вихід у рівень творення простору змістовної комунікації, відсутні необхідні для цього світоглядні засади.

Особистість у граничному вимірі людського буття сприймає академічну мобільність в якості «технічного» засобу для свого виходу за межі наявного стану, в якості досягнення культури та творення її артефактів. Комунікація в цьому вимірі позбавлена продуктивної діалогічності через закритість людини граничного буття по відношенню до Іншого: людина граничного буття в недостатній мірі спрямована на засвоєння досягнень інших культур та академічних спільнот, на розвиток навичок багатомовної комунікації тощо через свою закритість на рівні світоглядної позиції по відношенню до Іншого.

У *підрозділі 5.3. – «Академічна мобільність у метаграничному вимірі буття людини»* – аналізується феномен академічної мобільності у метаграничному вимірі людського буття. Використовуючи підходи метаантропології Н. Хамітова, висувається теза, що у метаграничному бутті учасник процесів академічної мобільності керується повноцінним усвідомленням змісту феноменів толерантності, мультикультурного мислення, гуманізму, цінності Іншого, відкритості та прагненням до повноти діалогу в академічному середовищі, отже сам феномен академічної мобільності актуалізується у його справжньому сенсі.

У метаграничному бутті долаються такі явища, як стереотипне мислення, яке заважає розкриттю потенціалу особистості в академічній мобільності. За цих умов людина прагне до повноти своєї екзистенції в академічному середовищі, спрямовує свою діяльність на підвищення своїх евристичних здібностей, рухаючись до соціальної зрілості та мудрості. Саме в метаграничному бутті академічна мобільність набуває статусу «справжності», стаючи каталізатором особистісного зростання, підвищення евристичного потенціалу в процесі плідної глибокої комунікації з представниками інших культур.

У *підрозділі 5.4. – «Метаантропология освіти як методологічна стратегія досягнення тенденцій розвитку академічної системи та її перспективи»* – здійснена спроба обґрунтування авторської методологічної стратегії, що має назву «метаантропология освіти». Зокрема, запропонована теза, що запропонована стратегія є евристичною та перспективною

методологічною стратегією аналізу процесів розвитку сучасної академічної системи не лише у її буденних, а й у граничних та метаграничних вимірах.

Аналіз феномену академічної мобільності у фундаментальних вимірах людського буття продемонстрував евристичний потенціал використання підходів метаантропології для дослідження складних феноменів сучасної освітньої галузі.

У шостому розділі – **«Соціокультурні рівні реалізації академічної мобільності в сучасному суспільстві»** – досліджується феномен флексибельного мислення в якості умови реалізації академічної мобільності, обґрунтовуються соціокультурні та педагогічні стратегії імплементації академічної мобільності, а також висувається ідея, що віртуальний університет є моделлю, яка відповідає на виклики глобалізації та поширення практик академічної мобільності.

У підрозділі 6.1. – **«Феномен флексибельного мислення особистості як умова реалізації академічної мобільності»** – досліджені когнітивні особливості перебігу академічної мобільності та обґрунтована роль флексибельного (гнучкого), нелінійного мислення для того, щоб академічна мобільності ставала дієвим засобом для трансформації особистості її учасників. Доведено, що флексибельне мислення учасника академічної мобільності є сутнісною умовою продуктивного розгортання евристичного потенціалу особистості в іншому академічному середовищі. Флексибельність є стрижневою психічною якістю мобільної особистості, яка виражається у здатності коригувати зміст та процес діяльності у відповідності до проблемної ситуації, проявляє себе у толерантності по відношенню до невизначеності життєвих ситуацій.

Не маючи розвинутих навичок флексибельного мислення, учасники програм академічних обмінів не можуть якісно вибудовувати комунікацію із представниками інших культур, оновлювати знання та світогляд. Сам же діалог, що вибудовує особистість в іншому культурному, етнічному, мовному середовищі, вимагає актуалізації толерантних світоглядних настанов, які також, в свою чергу, ґрунтуються на засадах гнучкості та відкритості.

Зазначений тип мислення є необхідною передумовою для трансформації особистості учасника програм академічної мобільності, яка є потужним інструментом оновлення знань та світогляду. Наявність у учасника академічної мобільності ригідного, а не флексибельного мислення, є перешкодою до змістовного оновлення навичок та знань, створює перешкоди для продуктивного міжкультурного діалогу, засвоєння нових цінностей у іншому академічному середовищі. До того ж, не тільки специфічний контекст перебування в іншій культурі та академічному середовищі, але й сама складна сучасна соціальна динаміка актуалізують перехід від лінійних мисленнєвих моделей, до гнучких та нелінійних підходів досягнення дійсності.

У підрозділі 6.2 – «Соціокультурні та педагогічні стратегії імплементації академічної мобільності» – аналізуються соціокультурні та педагогічні стратегії імплементації академічної мобільності. Зокрема, стверджується, що наявність у учасника розвинених навичок флексибельного мислення ще не гарантує результативного, трансформативного перебігу академічної мобільності, якщо педагогічні умови не сприяють актуалізації потенціалу особистості та не є орієнтованими на зміни особистості учасника програм обміну. В освіті повинні культивуватись підходи, що враховують індивідуальність мислення студентів, зокрема розуміння того, що усі ми думаємо, навчаємось та творимо різними способами, що повинно змусити вчителів переглянути свої підходи: процес навчання повинен набути індивідуального змісту, який враховував би специфіку мислення студентів, а відмінності між студентами сприймались би у позитивному контексті.

В підрозділі обґрунтовано, що гранична педагогіка (педагогіка трансгресії) може бути інтерпретована в якості педагогічної стратегії при реалізації програм академічної мобільності, адже вона створює екзистенціальні ситуації з метою долання меж тих, хто навчається, маючи потужний трансформативний потенціал, спрямований на актуалізацію флексибельного мислення особистості в процесі реалізації академічної мобільності.

У підрозділі 6.3. – «Феномен віртуального університету та академічна мобільність» – аналізується сучасний кризовий стан університетів та досліджується модель віртуального університету як перспективи розвитку академічних інституцій у ХХІ ст. Демонструється, що феномен академічної мобільності є одним із чинників, який активно впливає на оформлення сучасної моделі університету, адже поширення ідей цього явища та сприяння їхній реалізації в освітньому просторі визначено в якості однієї із головних засад формування загальноєвропейського освітнього простору. В умовах ринкових викликів та необхідності впровадження в освітню практику сучасних інформаційних технологій, феномен академічної мобільності актуалізується у вигляді так званої віртуальної академічної мобільності. В підрозділі набуває обґрунтування теза, що віртуальний університет є тенденцією розвитку вищої освіти у ХХІ ст., яка забезпечує відповідність університету ринковим та інформаційно-технологічним викликам сучасності, актуалізуючи феномен віртуальної академічної мобільності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дослідження, маємо достатньо підстав зробити наступні загальні висновки:

1. Проаналізовані основні поняття дослідження, окреслена його джерельна база та обґрунтовані теоретико-методологічні засади дослідження феномену академічної мобільності. Поняття «академічна

мобільність» є одним із флагманів термінологічної невизначеності в освітньому дискурсі України, за його інтуїтивною зрозумілістю прихований брак філософської рефлексії. Феномен академічної мобільності розуміється в якості ключового принципу формування глобальних просторів вищої освіти та досліджень, а сутність цього феномену стає більш зрозумілою завдяки аналізу кола близьких понять («міграція», «мобільність», «особистісна мобільність», «професійна мобільність», «соціальна мобільність»). Актуальним є соціально-філософське дослідження феномену академічної мобільності, яке не залишило б на периферії дослідницького інтересу особистість, що включається у академічні програми, на розкрило б соціокультурні та екзистенціально-філософських аспекти феномену академічної мобільності, пов'язані із поширенням практик глобалізації у галузі освіти. Джерельною базою такого дослідження мають бути роботи західних дослідників феномену академічної мобільності та процесів глобалізації освіти; західних, пострадянських і вітчизняних соціальних філософів та філософів освіти, які аналізують проблеми академічної мобільності в контексті розгортання процесів глобалізації освіти, пошуку засад університету у ХХІ ст., філософських аспектів ринкових відносин в галузі освіти, проблем впровадження сучасних технологій у освітню практику.

Ефективне вирішення задач соціально-філософського дослідження феномену академічної мобільності можливе завдяки використанню поліметодологічного підходу, який дозволив представити предмет дослідження у його істотних соціальних взаємозв'язках та залежностях; виявити історичні закономірності, тенденції та особливості становлення феномену академічної мобільності в європейській культурі; збагнути зв'язок ідей академічної мобільності із поширенням практик мобільності в суспільстві; зв'язати проблематику академічної мобільності із соціальними та екзистенціальними вимірами свободи; дослідити соціокультурні рівні реалізації свободи у сучасному суспільстві.

2. Розглянутий феномен мобільності в суспільстві та освіті. Академічна мобільність як складний освітній феномен суспільства, що глобалізується, постає предметом філософської рефлексії наприкінці ХХ ст. Проте, проблематика мобільності оформлює свої контури у соціально-філософському дискурсі з початку ХХ ст., набуваючи великого значення у сучасних теоріях суспільств та їхньої модернізації. Прикладом постають концепція мобільних та іммобільних суспільств П. Сорокіна, проблематика закритого та відкритого суспільства А. Бергсона, К. Поппер та ін., суспільство спектаклю Г. Дебора, мережевого суспільства М. Кастельса, плинної сучасності З.Баумана та інших представників.

Наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. у соціогуманітарних науках спостерігається так званий «мобільний поворот», який концептуалізує переорієнтацію методологічних стратегій, коли великого значення у

суспільному бутті набувають феномени рухливості та мобільності. Набуття більшістю соціальних практик характеру «мобільних», актуалізація ролі переміщення людей та супутніх продуктів їхньої життєдіяльності стає викликом для соціальних наук, змушуючи переосмислити низку своїх методологічних засад, ввівши в центр проблематики сучасної соціальної динаміки проблему мобільності. Мобільність стає не просто ключовою тенденцією глобалізованого світу, але й ресурсом розвитку як окремих індивідів, так і цілих суспільств. Дослідники фіксують факт того, що за кілька десятиліть масштаби мобільності кількісно збільшуються на декілька порядків, також повсякденна мобільність людини набуває нового змісту: стирання кордонів між державами, потужні міграційні потоки, підтримка мобільності у багатьох сферах суспільного життя призводять до оформлення мультикультурних викликів сучасному суспільству. В контексті цього, маємо підстави сформулювати концепт «мобільний поворот в освіті», який є специфічною формою набуття мультикультурного характеру освітньою сферою в контексті глобальної тенденції до мобільності як мультикультурності в усіх сферах соціального буття.

Глобалізація постає в якості імперативу сучасного суспільства, вона охоплює більшість сфер людського буття, в тому числі й сферу вищої освіти, на фоні чого відбувається формування глобальних просторів освіти та досліджень, засадничим принципом існування яких є активна імплементація ідей академічної мобільності.

3. *Виявлені соціокультурні основи становлення феномену академічної мобільності в освіті.* Академічна мобільність є важливим елементом дискурсу глобалізації освіти, проте даний феномен є явищем із багатовіковою історією, вкоріненій у бутті університетів з початку їхнього оформлення в якості соціальних інституцій. Важливим є дослідження цього феномену на фоні еволюції інституцій, структур, систем, трансформацій європейської культури. У відповідь на сутнісні соціальні трансформації в кожен конкретний період європейської історії, процеси імплементації феномену академічної мобільності також набували різної інтенсивності, демонструючи пульсуючий характер у відповідності із соціокультурним ландшафтом, а сама ідея академічної мобільності мала велике значення для процесів становлення та розвитку університетів починаючи з доби Середньовіччя й до нашого часу.

4. *Розкриті аксіологічно-світоглядні основи реалізації академічної мобільності.* Поширення практик мобільності породжує широкий спектр викликів сучасній системі вищої освіти, пошук відповідей на які має нагальний характер. Актуалізація ідей академічної мобільності вимагає того, щоб в процесі модернізації була здійснена ревізія принципів раціональності суб'єктів освітнього процесу, зокрема, реалізуючи перехід нелінійного, гнучкого типу мислення відповідно до потреб у осягненні складної соціальної дійсності. Заслуговує уваги пошук аксіологічно-світоглядних

засад педагогічної практики, стрижнем яких повинні стати цінності толерантного ставлення до Іншого, орієнтація на продуктивну взаємодію в умовах мультикультурного академічного середовища. Існує потреба у оновленні педагогічних стратегій у вищій школі: стратегії повинні бути модернізовані відповідно до запитів полікультурного суспільства, сприяючи якісному перебігу актів академічної мобільності на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Університети як соціальні інституції повинні зазнати модернізації у відповідності до нової «ідеї університету» аби врахувати ринкові виклики перед сучасною освітою, необхідність поширення ідей академічної мобільності та потребу впровадження високих технологій в освітню практику.

Академічні обміни, перебіг яких відбувається у складних умовах, актуалізують потребу наявності у їхніх учасників розвинених навичок міжкультурної комунікації, наявності толерантного світогляду, відкритості до Іншого тощо. За цих умов, мультикультуралізм, як теорія і практика гармонійного співіснування та продуктивної комунікації різних культур, слугує аксіологічно-світоглядною основою імплементації феномену академічної мобільності.

5. Феномен академічної мобільності досліджений в контексті соціальних та екзистенціальних вимірів свободи. Академічна мобільність є проявом широкого спектру свобод людини – свободи вибору місця навчання, права на вільне переміщення, академічної свободи тощо. Таке розуміння зазначеного феномену гармонійно вписуються в контекст трактування студентів в якості творчих особистостей, які прагнуть розвитку та актуалізації свого потенціалу при отриманні вищої освіти, що декларуються як один із засадничий принципів модернізації вищої освіти України.

При цьому, прагнення до участі у програмах академічних обмінів може бути мотивоване бажанням людини позбутись «зовнішніх» обмежень процесу отримання вищої освіти у вигляді специфічних особливостей національної системи освіти, які не дозволяють реалізувати індивідуально забарвлену освітню траєкторію, долучитись до досягнень інших академічних систем тощо. Маємо підстави запропонувати концепт «академічна мобільність від», сутність якого полягає у розумінні академічної мобільності в якості звільнення від обмежень національної системи освіти, а отже, такий прояв мобільності уособлює отримання учасником негативної свободи. Проте, «академічна мобільність від» (за аналогією із «свободою від») є лише першим кроком для реалізації академічної мобільності у її справжньому сенсі. Якщо ж розглядати академічну мобільність як можливість для її учасника здійснювати свій життєвий проект, реалізовувати свою індивідуальну освітню траєкторію, то академічна мобільність постає не тільки засобом звільнення від обмежень звичного академічного середовища, але й можливістю творчо розвинути у іншому академічному середовищі, вибудовуючи плідну комунікацію із представниками цього середовища.

Поняттям «академічна мобільність для» концептуалізований зв'язок із отриманням людиною якісно іншого рівня свободи (за аналогією із «свобода для»).

6. *Обґрунтовані критерії для інтерпретації академічної мобільності як справжньої та несправжньої.* Участь у акті академічної мобільності потребує аналізу змісту його перебігу, адже формальне дотримання вимог до участі у ній, не гарантує якісного оновлення особистості в іншому академічному середовищі: сам факт відвідування іншої країни, якщо в ньому не відбулося набуття нових знань, не трансформувався світогляд, не відбувалась плідна міжкультурна комунікація, надає академічній мобільності ознак «несправжності», незважаючи на дотримання формальних ознак участі; зростання ж студента (викладача, науковця, адміністратора) як фахівця та особистості в процесі перебування в іншому академічному середовищі може свідчити про автентичну, справжню реалізацію ідей академічної мобільності.

На підставі даних положень, виглядає виправданим здійснити уточнення поняття «академічна мобільність», коли даний феномен розуміється в якості можливості навчання та/або дослідження в іншому навчальному закладі, критерієм справжності якого є зростання евристичного потенціалу особистості в процесі його здійснення.

7. *Феномен академічної мобільності проаналізований у буденному, граничному та метаграничному екзистенціальних вимірах людського буття.* Використовуючи підходи метаантропології, а саме тезу щодо існування трьох фундаментальних вимірів людського буття (буденного, граничного та метаграничного), виявлені особливості реалізації ідей академічної мобільності в кожному із цих вимірів. Виходячи із постулату, що буденне буття людини визначається волями до самозбереження та продовження роду, показано, що в буденному бутті людини академічна мобільність носить несправжній й імітаційний характер, адже визначається небажанням людини виходити за межі усередненого нетворчого способу життя та мислення. Специфіка імплементації ідей академічної мобільності у граничному бутті людини полягає в наступному: у граничному бутті людини феномен академічної мобільності набуває статусу «частково справжнього», будучи детермінованим волею до влади й волею до пізнання та творчості; у даному вимірі буття людини в контексті академічної мобільності не відбувається вихід у рівень творення простору змістовної комунікації, відсутні необхідні для цього світоглядні засади. У метаграничному ж бутті учасник процесів академічної мобільності керується повноцінним усвідомленням змісту феноменів толерантності, мультикультурного мислення, гуманізму, цінності Іншого, відкритості та прагненням до повноти діалогу в академічному середовищі, отже сам феномен академічної мобільності актуалізується у його справжньому сенсі.

8. *Обґрунтований евристичний потенціал та перспективність методологічної стратегії метаантропології освіти.* Аналіз феномену

академічної мобільності у фундаментальних вимірах людського буття продемонстрував евристичний потенціал використання підходів метаантропології для дослідження складних феноменів сучасної освітньої галузі. В результаті запропонована авторська методологічна стратегія, що має назву «метаантропологія освіти», яка є евристичною та перспективною методологічною стратегією аналізу процесів розвитку сучасної академічної системи не лише у її буденних, а й у граничних та метаграничних вимірах. Вважається, що вона здатна вирішувати протиріччя, що виникають в процесі подолання колізій в освітній сфері, в процесі пошуку стратегій її розвитку через аналіз даних протиріч в буденному, граничному та метаграничному вимірах людського буття.

Кожен із зазначених вимірів буття людини у метаантропології відповідно визначається волею до самозбереження та продовження роду, волею до влади й волею до пізнання та творчості, волею до свободи. Отже, складні теоретичні проблеми подальшого розвитку академічної системи можуть бути проаналізовані у трьох фундаментальних вимірах людського буття, на підставі чого може бути розгорнута аналітика, результатом якої постають формулювання щодо зняття протиріч на шляху модернізації та розвитку сучасної освітньої та наукової сфер.

9. *Досліджені когнітивні особливості суб'єктів академічної мобільності.* Виходячи із сформульованих попередньо векторів модернізації сучасної вищої освіти в контексті поширення ідей академічної мобільності та набуття мобільного характеру більшістю сфер суспільного буття, були сформульовані положення, які мають зв'язок із пошуком інструментів продуктивної реалізації ідей академічних обмінів на початку ХХІ ст. Зокрема, стверджується, що флексибільне (гнучке) мислення учасника академічної мобільності є сутнісною умовою продуктивного розгортання евристичного потенціалу особистості в іншому академічному середовищі. Зазначений тип мислення є необхідною передумовою для трансформації особистості учасника програм академічної мобільності, а наявність у учасника академічної мобільності ригідного, а не флексибільного мислення, є перешкодою до змістовного оновлення навичок та знань, створює перешкоди для продуктивного міжкультурного діалогу, засвоєння нових цінностей.

Ідеї щодо необхідності розвитку навичок флексибільного мислення у учасників програм академічних обмінів мають актуалізовані, з одного боку, потребою осягнення складної соціальної дійсності у ХХІ ст., яка носить непередбачений, динамічний нелінійний характер; з іншого боку, необхідністю гармонійно вписуватись у складний контекст незвичного академічного середовища, в якому щохвилини виникає потреба ревізії знань та світогляду, розбудови продуктивних комунікативних стратегій на засадах відкритості, толерантності, поваги до відмінностей.

10. *Обґрунтовані педагогічні та організаційні стратегії продуктивної реалізації академічної мобільності.* Наявність розвиненого флексибільного

мислення у особистості, що включена у академічну мобільність, ще не є гарантією її продуктивного перебігу, результатом чого повинен бути приріст евристичного потенціалу особистості, оновлення її знань, навичок, світогляду. Виходячи із цього, необхідно обґрунтувати потенціал педагогічних стратегій для реалізації академічної мобільності, які сприяли б розкриттю потенціалу флексибельного мислення учасників програм академічних обмінів. Пропонується теза, що гранична педагогіка (педагогіка трансгресії) може бути інтерпретована в якості педагогічної стратегії при реалізації програм академічної мобільності, адже вона створює екзистенціальні ситуації з метою долання меж тих, хто навчається.

Освітнє середовище реалізації феномену академічної мобільності також потребує оновлення своїх засад задля відтворення умов для продуктивного перебігу програм академічної мобільності. Віртуальний університет є організаційною моделлю розвитку вищої освіти на початку ХХІ ст., яка забезпечує відповідність університету ринковим та інформаційно-технологічним викликам сучасності, актуалізуючи феномен віртуальної академічної мобільності. Віртуальний університет є сучасною тенденцією, яка постає результатом синтезу університетської традиції з досягненнями інформаційно-комп'ютерних технологій, та активно використовує можливості феномену віртуальної академічної мобільності для забезпечення відповідності вимогам сучасного ринку освітніх послуг.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладені у таких публікаціях автора:**

Монографії:

1. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія / Д.Б. Свириденко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 279 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Свириденко Д.Б. Екзистенціально-психологічні виміри феномену віртуальної реальності в контексті філософії туризму / Д.Б. Свириденко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права / Щорічний випуск 5. – К.: КУТЕП, 2008. – С. 199-208.
3. Свириденко Д.Б. Виклики ХХІ століття: феномен комп'ютерної віртуальної реальності / Д.Б. Свириденко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права / Щорічний випуск 6. – К.: КУТЕП, 2009. – С. 253-265.
4. Свириденко Д.Б. Феномен віртуальної реальності як інституціональний чинник інформаційного суспільства / Д.Б. Свириденко //

Наукові записки КУТЕП: Збірник наукових праць. Серія: філософські науки. Вип. 7 / Редкол. Пазенок В.С. (голова). – К.: КУТЕП, 2010. – С. 197-208.

5. Свириденко Д.Б. Феномен глобалізації як вимір сучасної вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. ред. В.С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 11 – С. 222-229.

6. Свириденко Д.Б. Соціальні трансформації другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як передумова глобалізації вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 66 (№11). – С. 553-556.

7. Свириденко Д.Б. Сучасна освітня політика в умовах глобалізації вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. ред. В.С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2012. – Випуск 12 – С. 161-169.

8. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність в дискурсі глобалізації вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 29. – Київ-Полтава, 2013. – С. 183-190.

9. Свириденко Д.Б. Лібералізм в освіті та феномен академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 31 (44). – С. 221-226.

10. Свириденко Д. Б. Соціокультурні передумови зародження та генези європейських університетів: контекст академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2014. – № 2. – С. 9-13.

11. Свириденко Д.Б. Метаантропологія як методологія дослідження феномена академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Культура і Сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2014. – №1. – С. 9-13.

12. Свириденко Д.Б. Модернізація сучасної вищої освіти в дискурсі свободи та академічної мобільності // Д.Б. Свириденко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. ред. В.С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2014. – Випуск 16 – С. 241-249.

13. Свириденко Д.Б. Феномен академічної мобільності в дискурсі евристичності особистості / Д.Б. Свириденко // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 84 (5). – С. 285-289.

14. Свириденко Д. Б. Ідея університету в ХХІ столітті: контекст академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Актуальні проблеми історії,

теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXXII]. – К.: Міленіум, 2014. – С. 36-42.

15. Свириденко Д. Б. Мультикультуралізм як основа комунікації в процесах академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2014. – № 3. – С.13-17.

16. Свириденко Д.Б. Футурологічні аспекти модернізації в галузі вищої освіти України // Д.Б. Свириденко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія. – Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2014. – № 11 (304) – С.64-69.

17. Свириденко Д.Б. Потенціал педагогіки трансгресії в епоху глобалізації / Д.Б. Свириденко // Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 88 (9). – С.128-132.

18. Свириденко Д.Б. Флексибільне мислення у вищій освіті: контекст академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Вища освіта України – Кіровоград: Вид-во КДПУ ім. В.Винниченка, 2014. – №3 (додаток 2) – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 2. – С.344-347.

Статті в іноземних наукових виданнях та виданнях України, що включені до наукометричних баз:

19. Свириденко Денис. Философский анализ феномена академической мобильности: методологические аспекты / Денис Свириденко // Intercultural communications (Межкультурные коммуникации). Международное научно-периодическое издание. – Тбилиси, 2014. – №22. – С. 83-88.

20. Свириденко Д.Б. Европейское университетское образование в XXI веке: анализ социокультурного контекста / Д.Б. Свириденко // Gənc alimlərin əsərləri (Труды молодых учёных) – Баку, 2014. – №10. – С. 54-57.

21. Свириденко Денис. Виртуальная академическая мобильность в контексте глобализации высшего образования / Денис Свириденко // Intercultural communications (Межкультурные коммуникации). Международное научно-периодическое издание. – Тбилиси, 2014. – №23. – С. 94-99.

22. Svyrydenko Denys. Higher education in the face of XXI century challenges / Denys Svyrydenko // Philosophy&Cosmology – Kyiv, 2014. – Vol.12 – pp. 258-263.

23. Denys Svyrydenko. The Potential of Transgressive Pedagogy at the Processes of Academic Mobility Ideas Implementation / Svyrydenko Denys // Studia Warmińskie. – Olsztyn, 2014. – Vol. 51.– С. 43-51.

Інші публікації:

24. Свириденко Д.Б. Феномен комп'ютерної віртуальної реальності: метаантропологічний підхід / Д.Б. Свириденко // Актуальні проблеми регіонального управління та місцевого самоврядування: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (08.04.2011 р.) / За заг. ред.. В.К.Присяжнюка, В.Д.Бакуменка, Т.В.Іванової. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, у 2-х частинах, Ч.2, 2011.– С. 370-372.

25. Свириденко Д.Б. Філософські проблеми феномену туризму в контексті сучасної освіти / Д.Б. Свириденко // Туризм та зближення культур: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (03 листопада, 2011 р.). Частина I / Редкол.: Федорченко В.К. (голова) – К.: КУТЕП, 2012. – С. 372-374.

26. Свириденко Д.Б. Евристичний потенціал концепції ноосфери В.Вернадського при аналізі процесів глобалізації вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Вчення В.І.Вернадського і сучасність», присвяченої 150-річчю від дня народження академіка В.І.Вернадського (27–29 травня 2013 року). – Полтава: Полт. НТУ ім. Ю.Кондратюка, 2013 – С. 137-138.

27. Свириденко Д.Б. Творчий потенціал особистості в умовах глобалізації вищої освіти / Д.Б. Свириденко // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців. – Суми: РВВ СОІППО, СВС Панасенко І.М., 2013. – С. 366-368.

28. Свириденко Д.Б. Філософські аспекти феномену академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Філософія як культурна політика сучасності. Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 63.

29. Свириденко Д.Б. Філософські аспекти імплементації ідеї академічної мобільності / Д.Б. Свириденко // Університетські студії: актуальні дослідження гуманітарних та суспільствознавчих наук. Збірник наукових праць / уклад. С.О. Терепищій; за загальною ред. В.П. Андрущенко; НПУ імені М.П. Драгоманова – К.: Вид-во Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 8-9.

30. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність як фактор формування мультикультурного мислення студентів / Д.Б. Свириденко // «Суспільні науки: виклики і сьогодення»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, Україна, 1-2 серпня 2014 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2014.– С. 55-56.

АНОТАЦІЇ

Свириденко Д.Б. Феномен академічної мобільності: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації проводиться соціально-філософський аналіз соціокультурних та екзистенціальних аспектів становлення та імплементації феномену академічної мобільності, яка осмислюється як сутнісний фактор процесів глобалізації не лише на рівні взаємодії особистостей, але й суспільств та цивілізаційних структур. Автором доводиться, що мультикультуралізм є аксіологічно-світоглядною основою імплементації феномену академічної мобільності. На цій основі пропонується концепт «мобільний поворот в освіті», який є специфічною формою набуття мультикультурного характеру освітньою сферою в контексті глобальної тенденції до мобільності як мультикультурності в усіх сферах соціального буття.

Також феномен академічної мобільності в роботі інтерпретується в контексті негативної та позитивної свободи, що дає можливість для обґрунтування концептів «академічна мобільність від» та «академічна мобільність для». З використанням підходів метаантропології аналізується феномен академічної мобільності в буденному, граничному та метаграничному бутті людини, а також пропонується авторський концепт «метаантропологія освіти» як методологічна стратегія аналізу процесів розвитку сучасної академічної системи.

Автором досліджується значення ідеї академічної мобільності розвитку університетів починаючи з доби Середньовіччя й до нашого часу. В дисертації здійснюється спроба уточнення визначення поняття «академічна мобільність», коли даний феномен розуміється в якості можливості навчання та/або дослідження в іншому навчальному закладі, критерієм справжності якого є зростання евристичного потенціалу особистості в процесі його здійснення.

У дослідженні пропонується підхід щодо розуміння флексибільного мислення учасника академічної мобільності в якості сутнісної умови продуктивного розгортання евристичного потенціалу особистості в іншому академічному середовищі. Пропонується ідея, що гранична педагогіка (педагогіка трансгресії) може бути інтерпретована в якості педагогічної стратегії при реалізації програм академічної мобільності. У дисертації демонструється евристичність віртуального університету в якості тенденції розвитку вищої освіти у XXI ст., яка забезпечує відповідність університету ринковим та інформаційно-технологічним викликам сучасності, актуалізуючи феномен віртуальної академічної мобільності.

Ключові слова: академічна мобільність, віртуальна академічна мобільність, віртуальний університет, глобалізація, глобалізація освіти, ідея університету, негативна свобода, метаантропологія, модернізація освіти, мультикультуралізм, позитивна свобода, соціальна мобільність, трансресивна педагогіка, флексибільне мислення.

Свириденко Д.Б. Феномен академической мобильности: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертационном исследовании осуществлена концептуализация социокультурных и экзистенциальных измерений феномена академической мобильности в контексте социально-философской проблематики. Для достижения этой цели, в работе имела место попытка решения следующих исследовательских заданий: анализ феномена мобильности в обществе и образовании; поиск социокультурных и аксиологическо-мировоззренческих основ академической мобильности; исследование феномена академической мобильности в контексте социальных и экзистенциальных измерений свободы, обоснование критериев для интерпретации академической мобильности как подлинной и неподлинной; анализ феномена академической мобильности в обыденном, предельном и запредельном экзистенциальных измерениях человеческого бытия с использованием методологических подходов метаантропології; обоснование эвристического потенциала и перспективности авторской методологической стратегии метаантропологии образования; исследование когнитивных особенностей субъектов академической мобильности; обоснование педагогических и организационных стратегий продуктивной реализации академической мобильности.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью придания глубокой теоретической обоснованности процессам имплементации положений новой редакции Закона Украины «О высшем образовании». В соответствии с требованиями Закона и социальными запросами, затребованным считается дальнейшая активизация процессов мобильности студентов, преподавателей, ученых, администраторов учебных заведений с целью наполнения европейской интеграции Украины реальным содержанием. Дополнительную актуальность разработке теоретических аспектов феномена академической мобильности придает перспектива участия Украины в европейской программе научных исследований и инноваций Горизонт-2020.

В диссертации продемонстрировано, что проблематика мобильности является важной составляющей социально-философского дискурса начиная с первой половины XX века. Данный тезис приобретает обоснованный характер благодаря анализу известных концептов: открытого и закрытого обществ (А. Бергсон, К. Поппер и другие), мобильного и иммобильного обществ (П. Сорокин), общества спектакля (Г. Дебор), сетевого общества (М. Кастельс и другие), текучей современности (З. Бауман).

Феномен академической мобильности в контексте социального бытия человека выступает объектом диссертационного исследования, а его предметом являются социокультурные и экзистенциальные измерения становления и имплементации феномена академической мобильности. В диссертации был проведен социально-философский анализ, в контексте которого феномен академической мобильности рассматривался как сущностный фактор процессов глобализации не только на уровне взаимодействия личностей, но и обществ и цивилизационных структур. Автором было доказано, что мультикультурализм является аксиологически-мировоззренческой основой имплементации феномена академической мобильности. На этой основе предложен концепт «мобильный поворот в образовании», который является специфической формой приобретения мультикультурного характера сферой образования в контексте глобальной тенденции к мобильности как мультикультурности во всех сферах социального бытия.

Также феномен академической мобильности в работе был проинтерпретирован в контексте негативной и позитивной свободы, что предоставило возможность для обоснования концептов «академическая мобильность от» и «академическая мобильность для». С использованием подходов метаантропологии проанализирован феномен академической мобильности в обыденном, предельном и запредельном бытии человека. На основании проекта метаантропологии в исследовании предложен авторский концепт «метаантропология образования», который является эвристичной и перспективной методологической стратегией анализа процессов развития современной академической системы.

Автором исследовано значение идеи академической мобильности для становления и развития университетов начиная с эпохи Средневековья и до наших дней. В диссертации осуществлена попытка уточнения определения понятия «академическая мобильность», когда данный феномен понимается в качестве возможности обучения и/или исследования в другом учебном заведении, критерием подлинности которого является увеличение эвристического потенциала личности в процессе его осуществления.

В исследовании предложен подход относительно понимания флексибельного мышления участника академической мобильности в качестве сущностного условия продуктивного разворачивания эвристического потенциала личности в другой академической среде. При

этом, была предложена идея, что граничная педагогика (педагогика трансгрессии) может быть интерпретирована в качестве педагогической стратегии при реализации программ академической мобильности. В диссертации продемонстрирована эвристичность виртуального университета в качестве тенденции развития высшего образования в XXI веке, которая обеспечивает соответствие университета рыночным и информационно-технологическим вызовам современности, актуализируя феномен виртуальной академической мобильности.

Ключевые слова: академическая мобильность, виртуальная академическая мобильность, виртуальный университет, глобализация, глобализация образования, идея университета, негативная свобода, метаантропология, модернизация образования, мультикультурализм, позитивная свобода, социальная мобильность, педагогика трансгрессии, флексибельное мышление.

Svyrydenko D.B. The phenomenon of academic mobility: social-philosophic analysis. – The manuscript.

Dissertation to receive a scientific degree of doctor of philosophy in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. National pedagogical university named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2015.

The social-philosophic research of social-cultural and existential dimensions of origination and implementation of academic mobility phenomenon is performed at dissertation. Mentioned phenomenon is comprehended as an essential factor of globalization process not only at the level of interpersonal interaction but also at the level of societies and civilization structures.

Author substantiates that multiculturalism is an axiological and worldview fundament of academic mobility phenomenon implementation. Standing on the mentioned position author submitted “mobility turn at education” conception which is comprehended as a specific form of educational sphere transformation at the context of the global tendency of mobility with multicultural nature at all the spheres of social being.

Phenomenon of academic mobility is interpreted at the context of negative and positive freedom. This approach let substantiate author’s conceptions such as “academic mobility from” and “academic mobility for”. Explored phenomenon is analyzed at ordinary human being, ultimate and transcendent ones using methodological approaches of metaanthropology. Author is formulated “metaanthropology of education” concept with is comprehended as a methodological strategy for analyzing of modern education system development processes.

Author has discovered the role of academic mobility idea for universities development since the Middle Age. The notion of “academic mobility” concept is emendated as follows: academic mobility is a possibility to study or research at another institution and one’s authenticity criteria is growing of heuristic potential

of personality. Also author substantiates that flexible thinking is an essential condition for productive development of heuristic potential of personality at the other academic environment.

The idea that boundary pedagogy (pedagogy of transgression) can be interpreted as a productive pedagogical strategy for academic mobility programs is suggested. It is demonstrated that virtual university is a productive tendency of higher education development at the XXI century because it fits to market challenges as well as information and technological ones actualizing virtual academic mobility phenomenon.

Keywords: academic mobility, education globalization, education modernization, flexible thinking, globalization, idea of university, virtual academic mobility, virtual university, metaanthropology, multiculturalism, negative freedom, pedagogy of transgression, positive freedom, social mobility.